ZNACZENIE GIER I ZABAW W NAUCZANIU JĘZYKÓW OBCYCH

ARTYKUŁ METODYCZNY

MGR IWONY JELENIEWSKIEJ

Najlepszym sposobem budzenia motywacji u ucznia jest właściwie zorganizowana lekcja, przyjazna uczniowi atmosfera, dbanie o jego dobre samopoczucie w czasie lekcji, dobór różnorodnych, atrakcyjnych dla dziecka form aktywności. Stosunek ucznia w wieku szkolnym do nauki języka obcego jest bowiem wypadkową postawy nauczyciela, atrakcyjności zajęć i poczucia przydatności zdobytych umiejętności.

W dzisiejszym świecie kontakt z językiem obcym jest ważny już od najmłodszych lat. Kontakt ten odpowiada najnowszym tendencjom w metodyce nauczania języków obcych, czyli rozpoczynania nauki języka obcego w okresie przedszkolnym. Przy nauczaniu języka obcego koncentrujemy się na rozwijaniu sprawności rozumienia**,** potem zachęcamy dzieci do naśladownictwa i do wypowiadania się w języku obcym bez stresu i przymusu. Odbywa się to głównie przez zabawę, przy wykorzystaniu naturalnej aktywność poznawczej dziecka, co sprzyja rozwijaniu umiejętności językowych bez formalnej nauki reguł gramatycznych.

Ważne jest również dostrzeganie i docenianie spontaniczności, ufności jak również naturalnej aktywności dzieci oraz wykorzystanie ich zdolności artykulacyjnych i gotowości do naśladowania.

Szczególnie dzieci w okresie wczesnoszkolnym nie mają lęku i zahamowań przed spontanicznym mówieniem i eksperymentowaniem. Dlatego też nauczanie języka w wieku wczesnoszkolnym w swoim założeniu eliminuje pojęcie niepowodzenia. Rozpoczęcie nauki języka obcego we wczesnym wieku umożliwia wykorzystanie naturalnych zarówno psychicznych jak również fizycznych predyspozycji dziecka, jego ciekawości, chęci poznania, żądzy wiedzy i potrzeby komunikacji. Dziecko najpierw słucha nowych słów, struktur w bliskim mu kontekście i środowisku, uaktywnia je w czasie zabawy i samo podejmuje decyzję kiedy wypowie pierwsze słowa w języku obcym. Nie jest ganione i ponaglane, gdy wycofuje się i chce dłużej pozostać słuchaczem. Nauczyciel nie poprawia błędnych wypowiedzi dziecka, powoli i stopniowo usprawnia komunikację, przez zabawę, powtarzanie i usprawnianie pamięci mechanicznej.

Prowadzący zajęcia powinien stworzyć atmosferę akceptacji i sukcesu, uszanować indywidualne tempo pracy, zachęcać dziecko do aktywności, doceniać i nagradzać jego wysiłki. Te wszystkie działania pozwolą w sposób otwarty podejmować próby komunikacji, bez poczucia wstydu z powodu popełnianych błędów i poczucia porażki w procesie uczenia się. Każde działanie nauczyciela powinno zmierzać do tego, aby dziecko dobrze bawiło się na lekcji i chętnie podejmowało różnorodne działania zmierzające do kontaktu z językiem obcym.

Należy stosować podejście wielozmysłowe, interdyscyplinarne i interpersonalne. Nauczyciel powinien uwzględniać potrzebę ruchu, potrzebę głośniejszego niż u starszych grup wiekowych mówienia oraz potrzebę kreatywności. [1]

Dzieci charakteryzuje pamięć mechaniczna i myślenie konkretne. Nauka musi się więc wiązać z konkretnymi przedmiotami i sytuacjami. Ważne jest więc, by nauczanie dotyczyło tego co jest w zasięgu wzroku dziecka. Treści programowe powinny ściśle wiązać się z najbliższym dziecku kręgiem jego zainteresowań np. dom, rodzina, zabawki, szkoła, zabawy sportowe itp.

Oprócz podręcznika i jego obudowy nauczyciel powinien oferować uczniom na swoich zajęciach zabawki, marionetki, maski, gry, kolorowanki, naklejki, wycinanki jak również możliwość korzystania z mediów (Internet, tablica interaktywna, prasa dziecięca, nagrania piosenek, wierszy i historyjek). Rolą nauczyciela jest zadbanie o atrakcyjne urozmaicenie form zajęć proponowanych uczniom jak również stworzenie warunków, które ułatwią interpersonalne komunikowanie się, zbieranie informacji oraz rozwiązywanie problemów.[2]

Dziecko w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym charakteryzuje wysokie tempo przetwarzania rzeczywistości oraz duże możliwości rozwojowe wykorzystywane dla zrozumienia otaczającego świata i jego zjawisk. Typową cechą tego okresu rozwojowego jest pamięć mechaniczna, a także coraz większa zdolność do zapamiętywania słów, liczb, czynności itp. Małe dzieci cechuje jednak zarówno szybkie zapamiętywanie jak i szybkie zapominanie. Oznacza to, że nauczanie powinno się odbywać przez wielokrotne powtórzenia. Szczególnie przydatne są tu wszelkiego rodzaju rymowanki, wyliczanki, piosenki i wierszyki, które dzieci śpiewają, czy recytują nie tylko na lekcjach ale i na przerwach, a potem również w domu. Dzieci bez trudu i z dużą przyjemnością przyswajają słowa piosenek. Zespolenie w piosenkach tekstu, rytmu i muzyki przyczynia się do tego, że proces zapamiętywania staje się

[1] H. Denisot, *Nauczanie przedszkolne i wczesnoszkolne.* Języki Obce w Szkole, 3/2005, s. 25
[2] H. Denisot, *Nauczanie przedszkolne i wczesnoszkolne.* Języki Obce w Szkole., 3/2005,s. 27

łatwiejszy. Dzieci w trakcie zajęć chętnie śpiewają i chętnie też łączą śpiew z innymi działaniami (np. rysowanie, wykonywanie gestów, tańczenie).

Aktywność językowa musi być łączona również z takimi działaniami jak klejenie, kolorowanie, zabawy ruchowe. Właściwym jest stosowanie takich form ekspresji jak teatralna, muzyczna czy plastyczna. Ponieważ uczniów w młodszym wieku szkolnym charakteryzuje ciągła potrzeba ruchu nauka języka obcego opierać się powinna na aktywności, gimnastyce, pantomimie, elementach reagowania całym ciałem. Wszelkie formy aktywności na lekcjach powinny być często zmieniane, by nie nastąpiło zmęczenie, znużenie a co za tym idzie dekoncentracja. Tak więc po fazie wysiłku umysłowego (zapamiętywanie nowych słówek, ćwiczenie wymowy, nauka piosenki czy rymowanki) powinna następować faza relaksu i zabawy lub naprzemiennie faza pasywnej nauki (rysowanie, dopasowywanie naklejek, kolorowanie itp.) [3]

W celu osiągnięcia sukcesu w nauczaniu języków obcych dzieci w wieku wczesnoszkolnym należy w sposób swobodny, dostosowany do grupy uczniów stosować metody właściwe dla ich etapu ich rozwoju. Metoda Reagowania Całym Ciałem (TPR) jest tym przydatniejsza im niższy jest wiek dzieci. Polega ona na pokazywaniu przez dzieci ruchem, gestem, mimiką, że rozumieją treści wypowiadane przez nauczyciela. Sam nauczyciel korzysta z ruchów, by ułatwić rozumienie i zapamiętywanie. Dzieci zachęcane są do przedstawiania za pomocą pantomimy i zgadywania znaczenia wyrazów (rzeczowników, przymiotników, czasowników itp.). Metoda ta służy rozwijaniu sprawności słuchania. Na poziomach początkowych nauczania języka często powinna być także stosowana metoda audiolingwalna. Jest to powtarzanie za wzorem (nauczycielem lub nagraniem), chórem i indywidualnie wyrażeń, zwrotów, słów, zdań dla wyrobienia nawyków językowych oraz uczenie się na pamięć wierszyków, ćwiczeń rytmicznych, piosenek dla usprawnienia płynności, wymowy i intonacji. Jest to metoda służąca rozwijaniu zarówno sprawności słuchania, jak i mówienia. Dzięki temu, że wprowadza ona wspólne recytowanie i śpiewanie, zachęca nawet nieśmiałe dzieci do powtarzania tekstów (tj. słów, wyrażeń, zwrotów itd.).

Równie istotne jest systematyczne stosowanie metody komunikacyjnej. Metoda ta może być wykorzystywana podczas nauki mówienia, zachowania się w sytuacjach dnia codziennego, zdobywania podstawowych informacji w rozmowie, dialogu.

[3] I.Iluk, *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?,* Wydawnictwo Wyższej Szkoły Lingwistycznej, Częstochowa 2006, s.76-77

Opowiadanie historyjek lub czytanie bajek przez nauczyciela wprowadza natomiast atmosferę sprzyjającą koncentracji, słuchaniu i uwadze dzieci. Najlepiej usiąść wtedy w kole lub na dywanie. Ułatwia to zmianę pozycji i nawiązuje do sytuacji domowej, a więc znanej. Początkowo bajki służą rozwijaniu sprawności rozumienia tekstu słuchanego, kiedy to nauczyciel czyta lub opowiada bajkę. Z czasem dzieci mogą być zachęcane do udziału w opowiadaniu, streszczaniu, a następnie we wspólnym tworzeniu bajki. W klasie II i III bajki i historyjki służą do rozwijania sprawności czytania.

Drama to kolejna przydatna metoda pracy z dziećmi. Polega ona na odgrywaniu scenek, inscenizacji i improwizacji. Działa na wyobraźnię dzieci i uczy współpracy z innymi, komunikacji i pracy w grupie. Należy jednak zaznaczyć, że nie wszystkie dzieci muszą być chętne do występowania przed innymi i na pewno nie należy ich do takich wystąpień zmuszać.

W pracy z dziećmi bardzo dobrze sprawdzają się też wizualizacja i ćwiczenia relaksacyjne. Polega to na stwarzaniu sytuacji, w których dzieci wyobrażają sobie na przykład inne otoczenie lub siebie w innym miejscu. Nauczyciel opisuje dzieciom w języku obcym, gdzie są, jak się czują, a dzieci wyobrażają to sobie. Następnie dzieci opowiadają lub odpowiadają na pytania lub też biorą udział w scenkach. Tego typu ćwiczenia są okazją do słuchania języka, rozwijają wyobraźnię. Relaksująca atmosfera tego typu ćwiczeń zmniejsza zahamowania w mówieniu.

Zajęcia plastyczne stanowią ważny element kształcenia językowego w I etapie edukacyjnym. Ułatwiają one poznawanie języka. Ćwiczenia tego typu wykorzystują naturalną aktywność dzieci i umożliwiają uczenie się przez działanie. Wykonywanie prac plastycznych motywuje uczniów do mówienia o swoich pracach i słuchania opowiadania innych. Służy to utrwalaniu słownictwa i zwrotów, a poprzez swoją atrakcyjną formę motywuje do zapamiętywania. Ta metoda pracy umożliwia nauczycielowi indywidualny kontakt z uczniami, a zadaniem nauczyciela jest wykorzystanie tej sytuacji do zachęcania dzieci do używania języka obcego.

Wszystkie te metody można stosować albo w formie zabawy, albo naprzemiennie wraz z zastosowaniem technik ludycznych, które służą zaspakajaniu dziecięcych zainteresowań i potrzeb ruchowych, poznawczych, emocjonalnych i społecznych.

Zalety stosowania technik ludycznych na lekcjach języka obcego

Gry, zabawy, symulacje, techniki teatralne oraz elementy muzyczne to wybrane przykłady technik ludycznych, które znajdują szerokie zastosowanie w nauczaniu licznych przedmiotów.

Nauka języka obcego jest bardzo skomplikowanym i długofalowym procesem, na który oddziałują czynniki biologiczne, społeczne oraz psychologiczne. Rozwój kompetencji i sprawności językowych możliwy jest nie tylko dzięki zastosowaniu tradycyjnych sposobów prowadzenia zajęć, ale także dzięki korzystaniu z odpowiednio wyselekcjonowanych technik ludycznych. Psychologowie zauważają, że dziecko jest wewnętrznie motywowane do zabawy. Dzieci bawią się, ponieważ sprawia im to przyjemność i jest to związane z ich naturalną, wewnętrzną motywacją, czyli potrzebą ruchu, wyrażenia emocji, kontaktu z grupą[4]

Gra należy, obok symulacji oraz zabawy, do tak zwanych technik ludycznych, które od pewnego czasu znajdują coraz większe zastosowanie na lekcjach języka obcego. Istnieje wiele definicji gier. W *Słowniku pedagogicznym* znajdziemy następujące określenie: „odmiana zabawy, polegająca na respektowaniu ustalonych reguł i na osiąganiu ściśle określonego wyniku” .[5]

Najważniejsze jednak, jak podkreśla Teresa Siek-Piskozub, wydają się dwie cechy konieczne, aby daną czynność można było nazwać grą. Są to: rywalizacja oraz zestaw arbitralnych zasad. Można by się zastanawiać, dlaczego gry cieszą się coraz większą popularnością wśród nauczycieli i czy stosowanie ich na lekcji jest uzasadnione. Wszyscy wykładowcy języków obcych podkreślają wiele pozytywnych konsekwencji użycia gier na lekcji. Zaznacza się zwykle: zwiększenie zaangażowania uczniów na lekcji; wzrost ich motywacji, zainteresowania tematem, efektywności uczenia; rozwój współpracy w grupach; zmniejszenie stresu i stworzenie przyjemnej atmosfery w klasie. Gry i zabawy stanowią atrakcyjną dla dzieci formę nauki języka obcego. Są nie tylko urozmaiceniem lekcji, ale również zwiększają efektywność uczenia. Ich zaletą jest także bezpośrednie pobudzanie uczniów do spontanicznego używania języka obcego. Dzieci odbierają zazwyczaj gry podczas lekcji jako zabawę, co pozwala niejako ukryć «prawdziwy» cel ćwiczenia i stanowi ciekawszą formę pracy”.

Element zabawy wywołuje ciekawość, gotowość do podejmowania ryzyka

[4] T. Siek-Piskozub, *Gry, zabawy i symulacje w procesie glottodydaktycznym*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1995.

[5] W. Okoń, *Słownik pedagogiczny,* Wydawnictwo PWN, Warszawa 1992, s. 64.

i radość z odkryć oraz sprzyja zarówno prowadzeniu komunikacji na zewnątrz jako rozmowy z innymi uczestnikami jak i komunikacji do wewnątrz, rozumianej jako kontakt ze sobą samym, ze swoimi oczekiwaniami, lękami, ambicjami. Powyższe zjawiska pokazują, jak daleko poza rozwijanie kompetencji obcojęzycznej może wykraczać oddziaływanie ze strony nauczyciela korzystającego z takich narzędzi jak gra i zabawa.

Bawienie się, które we wczesnej fazie rozwoju dziecka jest formą nawiązania kontaktu społecznego, w okresie wczesnoszkolnym staje się narzędziem kształtowania więzi społecznych. Gra i zabawa z innymi stwarza warunki do współdziałania werbalnego i rzeczowego. Zabawie towarzyszy nieustannie element napięcia przejawiający się w niepewności wyniku zabawy, wpływu losu na szansę powodzenia i niepowodzenia. Element ten występuje zarówno w grach zręcznościowych i intelektualnych (rebusy, krzyżówki) jak i zawodach sportowych. W napięciu zabawy na próbę wystawione zostają zdolności grającego – wytrwałość, spryt, umiejętność koncentracji, samodyscyplina. Grający musi bowiem trzymać się w obrębie dozwolonych przez reguły zabawy granic.

Czynności związane z zabawą na lekcjach języka obcego muszą zawierać następujące elementy: [6]

- Dobrowolność (zadania nie mogą być wykonywane z obowiązku czy przymusu, gdyż zatraciłyby charakter wesołej rozrywki);
- Wyodrębnienie (zabawa powinna być zamknięta w określonych z góry granicach czasowych);
- Niepewność (przebieg ani wynik nie jest z góry wiadomy);
- Ujęcie w normy (poddanie konwencjom, które chwilowo zawieszają stare a wprowadzają nowe normy);
- Fikcyjność (poczucie wtórnej rzeczywistości lub całkowite oderwanie od życia powszedniego);

We wszelkich grach i zabawach na lekcjach języków obcych najistotniejszy jest fakt, że są to działania:

- wykonywane dla przyjemności, którą na ogół sprawiają;
- umożliwiające dziecku realizację tych tendencji, których nie może ono realizować w zwykłej rzeczywistości;

[6] W. Okoń, *Wszystko o wychowaniu,* Wydawnictwo Akademii Żak, Warszawa 2009

- czerpiące swą treść z życia społecznego (zachowując swą spontaniczność i samorzutność w formie nawiązują do warunków życia w rodzinie, kręgu sąsiedzkim czy w grupach rówieśniczych);
- uporządkowane przez właściwe dla nich reguły;

Gry i zabawy umiejętnie prowadzone w znacznym stopniu zachęcają do nauki języka, motywują dzieci do podejmowania kolejnych prób zwiększenia swoich umiejętności językowych.

W podejmowaniu działań dydaktycznych o charakterze zabawowym nauczyciel musi mieć jednak świadomość pewnych ograniczeń i możliwych skutków ubocznych. Mogą być one wynikiem problemów natury pedagogicznej oraz organizacyjnej. [7]

Problemy natury pedagogicznej mogą wynikać zarówno z właściwości uczniów jak i właściwości stawianych im zadań. Zdarzają się bowiem uczniowie, którzy nie chcą brać udziału w zabawie/grze. Przyczyny mogą być bardzo różne np. obawa przed poniesieniem porażki, wcześniejsze złe doświadczenia z sytuacją gry, gorsze samopoczucie danego dnia. Jeśli po zachęcie ze strony nauczyciela dziecko odmawia udziału w grze, należy mu na to pozwolić, nie można go zmuszać do aktywnego udziału w zabawie. Dziecko może obserwować zdarzenia w klasie, co też jest formą pośrednią uczenia się lub otrzymać od swojego nauczyciela inną propozycję zadania. Na tym przecież polega forma indywidualizacji pracy z uczniem. Innym problemem natury pedagogicznej może być też niewłaściwe zachowanie członków grupy bawiącej się (np. dziecko wybiega z ławki, by podpatrzeć jak radzą sobie koledzy z drużyny obok, świadomie zakłóca przebieg gry co może być wynikiem nadpobudliwości psychoruchowej lub też nieradzenia sobie w danej sytuacji zabawowej).

Również silny motyw osiągnięć charakteryzujący niektórych uczniów może powodować sytuacje konfliktowe w czasie gry. Najczęściej dotyczy to uczniów dobrych, którzy są przyzwyczajeni do sukcesów i nie potrafią pogodzić się z losową przegraną. Inny przykład możliwych problemów to sytuacja, w której silna potrzeba rywalizacji i wygrania staje się powodem nieuczciwych zachowań co prowadzi do konfliktów w grupie uczestników.

Mimo, że sytuacje konfliktowe mogą być uciążliwe zarówno dla nauczyciela jak i grających nie należy ich unikać za wszelką cenę. Są one bowiem ważne z wychowawczego punktu widzenia. Zadaniem szkoły jest przecież przygotowanie ucznia do przyszłego samodzielnego życia, które nie zawsze składa się z samych sukcesów. Uczeń musi nauczyć

[7]M. Dakowska, *Psychlingwistyczne podstawy języków obcych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2001

się również radzenia sobie w przypadku spotykających go niepowodzeń. Nauczyciel powinien na tyle umiejętnie kierować grą czy zabawą, by opanować narastające emocje. Najlepiej jeśli ogranicza się sytuacje, w których dochodzi do ostrej rywalizacji indywidualnej na rzecz rywalizacji zespołowej. [8]

W trakcie gry i symulacji uczniowie zdobywają wiedzę operatywną, zapoznają się bowiem z udostępnionymi im informacjami, które wykorzystują w sposób twórczy i praktyczny. Zauważa się, że wiedzę zdobytą w taki sposób dzieci potrafią wykorzystać w bardzo różnych sytuacjach, niekoniecznie podobnych do zaistniałych w czasie zabawy. Umiejętności językowe nabyte w czasie zabawy, w którą dziecko jest zaangażowane, są znacznie trwalej ugruntowane.

Zabawa jest bowiem dobrze znaną dzieciom z wczesnego dzieciństwa czynnością, do której chętnie powracają. Zadaniem zabaw i gier na lekcji języka obcego jest rozwijanie zasobu słownictwa, struktur, sprawności fonetycznej, komunikacyjnej oraz przybliżanie nowego kontekstu kulturowego. Ich obecność na lekcji zwiększa motywację uczniów, rozwija pamięć, spostrzegawczość, umiejętność koncentracji i potrzebę autoekspresji. Zabawa przeciwdziała agresji, bierności i uporowi. Umożliwia odreagowanie stresów i napięć. Przyczynia się do wszechstronnego rozwoju ucznia. Dzięki niej dzieci uczą się współzawodnictwa i współdziałania z rówieśnikami oraz pracy w zespole. Zmianie ulegają również interakcje między nauczycielem a dziećmi. Nauczyciel ma szansę obserwować i poznawać swoich uczniów z innej perspektywy, wspierać i koordynować ich działania[9].

Reasumując powyższe najważniejsze zalety i funkcje gier i zabaw językowych można ująć w następujących punktach:

- Pozwalają na koncentrację na uczniu i jego potrzebach;
- Wpływają na rozwój kognitywnej i emocjonalnej sfery osobowości ucznia;
- Zwiększają zainteresowanie przedmiotem i motywację uczących się;
- Zmniejszają zahamowania dzieci poprzez możliwość większej swobody i płynności wypowiedzi;
- Rozwijają samodzielność myślenia;
- Uczą negocjacji, przewidywania, kompromisu;
- Pobudzają lub wręcz wymuszają użycie języka obcego do realizacji konkretnego celu;

[8] G. Desselmann, *Lernstrategien und Lerntechniken im Fremdprachenunterricht*, Deutsch als Fremdsprache, s. 155

[9] M. Pamuła, *Metodyka nauczania języków obcych*, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2003, s. 89

- Silnie angażują emocjonalnie przez co przeciwdziałają zmęczeniu i znużeniu charakterystycznemu dla dzieci w przypadku tradycyjnych form nauki;
- Stymulują naturalne sytuacje językowe, co pozwala nijako ukryć prawdziwy cel ćwiczenia;
- Spełniają istotne funkcje społeczne poprzez zwiększenie poczucia przynależności do grupy, wzmocnienie partnerstwa, zaufania, współpracy, lojalności, koleżeństwa;
- W znacznym stopniu niwelują dystans miedzy nauczycielem a uczniami;
- Wpływają korzystnie na ogólny klimat lekcji;
- Dają uczniom słabszym szansę dowartościowania;
- Pozwalają na kształtowanie pożądanych postaw i zachowań społecznych.

Cechy charakterystyczne gier językowych:

- są formą ćwiczeń polegającą najczęściej na współzawodnictwie;
- przebiegają według określonych zasad pobudzających do aktywności językowych;
- są ograniczone w czasie, wymagają szybkiej reakcji i wzmożonej koncentracji;
- zawierają elementy napięcia;
- stwarzają umotywowaną okazję do wielokrotnych powtórzeń tych samych wyrażeń;
- umożliwiają praktyczne wykorzystanie umiejętności językowych;

Wymienione powyżej funkcje i cechy gier i zabaw dowodzą, że powinny być one systematycznie stosowane przez nauczycieli języków obcych. Przemawia za tym również fakt, iż realizują one odwieczną potrzebę ludyczną człowieka i są przez dzieci szczególnie lubiane. Wynika to m.in. z możliwości swego rodzaju odprężenia spowodowanego brakiem oceny, odpowiedniej atmosfery, jak również możliwości kontaktu z innymi oraz rywalizacji.

Nie tylko oddziaływają one na rozwój ogólny i społeczny, ale także przyczyniają się do zwiększenia efektywności uczenia się łącząc element zabawy z nauką.

mgr Iwona Jeleniewska
nauczyciel języka niemieckiego